

Nea mtu írása a balázsfalvi román nemzeti gyűlés program-dokumentumairól. A tanulmánykötetben két szerző foglalkozott Gábor Áronnal. Imreh István, Gábor Áron útban a forradalom felé és Bözödi György Gábor Áron 1848–49-ben című tanulmányai. Bözödi másik írásában Petőfi egy napjával – 1849. március 15-én –, foglalkozik.

A tanulmánykötetben Károlyi Dénes Gál Sándor (1817–1866) tábornokról írt kitűnő, új adatokat felhasználó és a korábbi tévedéseket helyreigazító tanulmány. Számunkra a forradalmi erdélyi hadseregben betöltött jelentős parancsnoki szerepén túl, az emigrációban viselt tisztessége érdekes. Gál 1851 nyarán Londonból, a Makk-féle vonal pedig a Havasalföldről kezdte meg az erdélyi illegális szervezkedést. Az év végén Kossuth már kinevezte az erdélyi felszabadító hadsereg parancsnokának. Hamarosan török földről, majd Belgrádból irányította az erdélyi szervezkedést. A magyarországi szabadságharcosokkal is kapcsolatba kerülnek az erdélyiek. Így 1851-ben, de főleg a következő évben a Makk–Gál-féle szervezkedéssel került kapcsolatba megyénk szülőtte, Noszlópy Gáspár is. 1852 végén a mozgalomba beépített árulók segítségével, mint korábban a székelyt, úgy a központi, pest-budai szervezkedést is felgöngyölítették. Gál életútja azután a török, majd az itáliai felszabadító hadseregbe vezetett. A későbbi, 1860-as években expedíciós magyar légiót szervezett saját kezdeményezésére. Ezért szembe került az emigrációval, magával Kossuth Lajossal is. 1866. június 17-én halt meg és Nocera de Paganiban temették el.

Az 1848-as forradalom és szabadságharc ötnegyedszázados évfordulóján megjelent tanulmánykötet a romániai történészek értékes hozzájárulása 1848–49 tematikájához.

Andrássy Antal

Martin György. A magyar nép táncai 1974. Budapest, Corvina k. 74 old. 38 fekete-fehér, 16 színes fénykép.

A Magyar Népművészet sorozat 7. számaként megjelenő summázó mű teljes képet ad a magyar nép tánc kultúrájának történeti stílusrétegeiről, a klasszikus veretű formáktól az újabb képződményekig.

A bevezetőnek mondható fejezetben írja a szerző, hogy mi a tánc kutatás célja, érintve a történeti rétegeket, a hagyomány és tudomány viszonyát, a zene és történelmi hatások kapcsolatát a folklór megvilágításában. Idézi a felvilágosodás, nemzeti ébredés költőinek a magyar táncral kapcsolatos értékelő sorait, majd megállapítja, hogy a kisebb kezdeményezések után csak a XX. század hozhatta meg a magyar tánc kutatás tudományos vizsgálatát: Bartók Béla, Kodály Zoltán, Gönyey Sándor, Molnár István munkássága által. Említést tesz a harmincas évek Gyöngyösbokréta-mozgalmáról, majd megállapítja, hogy a magyar tánc kutatás teljes integritással a felszabadulás után kezdődhetett meg valójában. Nagyon lendített a tudományos kutatásban a Lábán–Knut-féle kinetográfiai rendszer és a mozgó film felhasználása. Megtudjuk e könyvből azt is, hogy közel 100 000 méter filmfelvétel mintegy 10 000 táncváltozatot őriz, de a gyűjtés korántsem fejeződött még be. Hangsúlyozza a szerző, hogy a magyar tánc ismeretben még tovább kell lépni, hiszen majdnem teljesen feltáratlanok azok a külföldi, főleg keleti kapcsolatok, amelyeknek ismeretében valóban helyére lehetne tenni a magyar tánc kultúrát az európai népek kultúrájában.

Ez utóbbi gondolat folytatásaként foglalkozik a szerző Néptáncaink és az európai népek tánc kultúrája c. fejezetében az európai táncdialektusokkal, a műfaji és történeti rétegződés problémáival. Részletesebben elemzi a régi táncfajtákat, a leánykörtáncot, a pásztortáncokat és a véle kapcsolatos fegyvertáncokat, eszköztáncokat, az ugrós és legényes táncokat, s a régi páros táncokat. E réteg ismeretése során idézi a középkori és a későbbi századok táncral kapcsolatos adatait, leírásokat, képzőművészeti ábrá-

zolásokat stb. A táncismertetés során kitér a szerző a táncoktól elválaszthatatlan zenei kíséretre és instrumentumokra is.

A könyv másik nagy fejezete az új táncstílussal foglalkozva tárgyalja a katona-toborzókat, a verbunkos táncokat és a legtöbbek által ismert csárdást.

A könyv 3. fejezete a három nagy táncdialektusról szól: a Duna-vidék, a Tisza-vidék, Erdély táncfajtajáról. E nagyobb táncdialektikai egységeken belül elhelyezkedő kisebb dialektusok, tájegységek táncféleségeit is bemutatja, valamint kitér azok rétegződési viszonyaira is. Hasznos észrevételeket olvashatunk a tánczene, táncdalok és hangszerek viszonyáról, továbbá az egyes táncalkalmakról és a táncokkal kapcsolatos szokásokról.

Az igen értékes tudományos-népszerűsítő könyv nemcsak a szakemberek körében váltott ki elismerést, de érdeklődésre tarthat számot szélesebb körben is. A könyv esztétikai értékét emeli a 38 fekete-fehér és a 16 színes kép illusztráció.

Együd Árpád

Dömötör Tekla, Magyar népszokások 1972. Budapest, Corvina k. 72 oldal. 28 rajz, 35 fekete-fehér, 16 színes kép.

A szerzőnek a Magyar Népművészet sorozat 6. köteteként megjelent munkája a néprajztudomány népszerűsítő kiadványainak egyik jeles példánya.

Az év különböző szakaszaival és jeles ünnepeivel kapcsolódó szertartások, szokások, s az emberi sorsfordulókhoz fűződő alkalmak mind-mind tükrözik a sajátosan alkotó magyarság lelki gazdagságát, színes képzelőerejét.

A könyv bevezető szakasza foglalkozik az első magyar szokásgyűjtemény körülményeivel, a népszokások történeti problémáival. A mű könnyen áttekinthető struktúrájának jól elhatárolt szakaszaiban megtalálja az olvasó az egyes ünnepekhez fűződő szokásanyagok jellemzőit: a téli népszokásokat, tavaszi, nyári, őszi szokásaink lényeges momentumainak tárgyalását, s a szokásalkalmak történelmi távlatú gyökereinek ismertetését. Így esik szó a karácsonyi játékokról, névnap, köszöntőről, a regélésről, aprószenteki korbácsolásról, vízkereszt és farsangi ünnepekről, balázs- és gergelyjárás szokásairól, húsvéti szentgyörgynapi, májusi, pünkösti királyválasztásról, szentiváni tüzugrásról stb.

Az őszi népszokásokról írt fejezete arról szól, hogy e szokások legtöbbje a gazdasági élet egyes fázisaihoz, alkalmaihoz igazodik: betakarítás, gazdasági szerződések, elszámolások, szüreti multság stb. Külön emlékezik meg a szerző ennek az időszaknak az asszonyokkal kapcsolatos ünnepeiről, a fonók szerepéről, a munkát tiltó ünnepekről, továbbá a disznóölés szokásairól és a Miklós-napi szokásokról.

Az emberi élet sorsfordulóival kapcsolódó szokások című fejezetében vázolja a szerző azt a máshol is említett megállapításának lényegét, mely szerint e „népszokások előre kialakított szerepeket bocsátanak a közösség rendelkezésére”. Itt találunk utalásokat a születés, keresztelés szokásaira, a lakodalmakra, a temetésre vonatkozóan. Ennek kapcsán figyelemre méltó megjegyzéseket tesz a szerző a régészeti eredményeivel kapcsolatban, majd a siratók vonatkozásában is.

A könyv záró fejezete a társadalmi jogszokásokról szól, ahol kitér a szerző a család- és társadalmi jogi formák közösségi erejére.

A kötetet 28 rajz, 35 fekete-fehér és 16 színes fénykép teszi még értékesebbé; különösen Korniss Péter fotóinak lélekábrázolásra való törekvése ragadja meg az olvasót.

Együd Árpád

Dömötör Tekla, A népszokások költészete 1974. Budapest, Akadémiai k. 260 oldal, 16 fénykép.

A könyv egyik legnagyobb érdeme, hogy a sokféle bel- és külföldi próbálkozások után egységes szempont alapján

tárgyalja a különböző népszokásokat, illetve azok költészeti anyagának elemzését, miközben ismerteti az e témával foglalkozó elméleteket. Ez a tény mintegy kiindulópontul szolgál az író számára, amelyre felépíti mondanivalójának lényegét.

A mű első fejezete tárgyalja a szokásmo­dell problémáját, továbbá a szertartások szokások összetevőit, a cselekmény és kitűnően világítja meg a rítusok jelentésvizsgálatának kérdését is. A II. fejezet tulajdonképpen a költői szövegekről szól, amelyből megtudjuk, hogy mi a leszűrt vélemény a mondott rítussal, a rítust magyarázó szövegekkel kapcsolatban. E fejtegetés alaposágát bizonyítják a jól megválasztott szövegillusztrációk.

Hatásosan ismerteti a szerző a szokásmagyarázó történetek szer­teágazó kapcsolatát és az emberi élet különböző állomásaihoz fűződő rítusokkal összefüggő aetiologikus történeteket. A rítusszövegek elemzése során meggyőző magyarázatot kapunk a műfaji kérdésekről, a mondott rítus funkciójáról, a cselekmény és szöveg viszonyáról és a külföldi párhuzamokról egyaránt.

Érdekes és hatásos okfejtésnek lehetünk tanúi a szerző ama vizsgálódása során, amikor egy témának formai változásait kíséri nyomon a különböző népek mondott rítusai­ban.

A III. fejezet a magyar rítusénekek motívumkincsével foglalkozik, s ennek során tárgyalja a téli ünnepkörhöz tartozó szokások közül a Luca-napi köszöntőt, karácsonyi köszöntőt stb., majd a tavaszi és újévi, valamint nyáreleji ünnepek rítusénekeiről ad tájékoztatást. Jó magyarázatot kapunk e részben a növényeknek az egyes ünnepek anyagában betöltött jelképrendszeréről és ezek gyakorlati-műfaji beilleszkedéséről is, nem utolsósorban a különböző varázscselekmények kérdéséről.

A szentiváni ének és tűzgyújtás motívumával kapcsolatban kitér a szerző a pogány-keresztény napkultusz magyarázatára és ezek folklorisztikai vetületeire, amelyek bizonyos varázslásokkal, vallásos képzetekkel és a hajnal-énekkel is összefüggést mutatnak. A Júlia szép leány balladája alapszituációjából kiindulva keresi a kutató azokat a műfaji (bel- és külföldi) vonatkozásokat, amelyek a rítuskapcsolatokban lelik magyarázatukat.

A IV. rész a szokások költészetének párbeszédés formáit tárgyalja a népi színjátéktípusok, a dráma és epika hatá­rán, és végül fejtegeti a rituális költészetnek a tragikummal, a siratóénekekkel való viszonyát. Eközben érinti az egyes motívumok mítosszal való kapcsolatát a vetélkedő játékok állatmimézise során; hasonlóan jár el a magyarázat az un. megjelenített mítosz epikus-drámai párbeszédés vonatkozásainál, ahol is e témát a keresés-motívum megvilágítása tükrében tárja elé.

Örömmel veszi kezébe ezt a könyvet mind az érdeklődő olvasó, mind a szakember, mert megtalálja benne a folklorisztikának új szempontú vizsgálatát. Összefoglaló képet kap a népköltési műfajok funkcióiról, a népköltészet magyar és európai irodalmi alkotásokkal való kapcsolatáról, a népszokások évszázadokra, évezredekre visszanyúló motívumkapcsolatainak problémáiról, s mind ezek révén bepillantást enged az osztálytársadalom alsó rétegeinek költészetet formáló-alkotó világába és a szubjektív alkotási mód érzelmi-esztétikai viszonyaiba is.

A könyvet az egyes témáknak megfelelő fényképek teszik még színesebbé.

Együd Árpád

Valerij Alekszejev: Geografija cselovécseszkih rassz (Emberföldrajz), Izdatyelsztvo Miszt, Moszkva 1974, p. 352, Tabl, 15, Fig. 61.

A könyv műfaja még nem ismert a magyar könyvkiadásban. Összefoglaló tudományos munka, saját új eredmények közlése nélkül. Alekszejev ma a legjobb szovjet antropológusok egyike, számos kutatási eredménye világszerte ismert, e munkában az ő személye mégis háttérbe szorul és igen jó arányérzékkel az egész földet benépesítő embert-

mozgató erőkről, rasszok kialakulásáról, elrendeződéséről ír.

Az első olyan szerző aki tudatosan újra tudományos helyre teszi a rassz szót. A könyv címében, szövegben hangsúlyozza, hogy a germán rasszizmus által elrontott kifejezés tudományos fogalom, ezt használnunk kell annak tudományos jelentésében.

A munka pozitív oldalait a következőkben foglalhatnám össze: Az egész Földet benépesítő emberiségről arányos ismeretanyagot közöl. 2. Komplex módon tárgyalja a rasszok kialakulását, elterjedését mozgató földrajzi, néprajzi, kozmikus, biológiai stb. erőket; egyben láttatja az emberiséget. Sok szakterület rész eredményeit úgy foglalja össze, hogy a résztudományok más-más nyelvzetét és problematikáját nem éri az olvasó. 3. Új szemszögből megírt munka. Az eddigi emberföldrajzok földrajzi megközelítése helyett, a biológiai megközelítést választja. 4. A teljes idevonatkozó „nyugati” irodalom mellett a teljes, még a szakemberek által sem ismert szovjet irodalmat is hozza.

Egyetlen negatív oldala – amelyről a szerző talán nem is tehet – a könyv kivétel. Ábrái új szerkesztésűek, mégis kicsinyek, „tömörítettek”. Ma már aligha tudunk elképzelni emberföldrajzot élő, újszerű, technikailag kifogásolhatatlan sok fénykép nélkül. Ezt a szerző sem személyesen, sem a ma már igen nehézkes és költséges copyright-rendszer és annak mellől nem tudta volna „perényezni” megoldani, így azt a megoldást választotta, hogy egyetlen képet sem közölt.

Az első fejezet: emberföldrajz; földrajzi rasszalkító tényezők. Jó összevetést ad a „klasszikus” embertan és humángenetika kutatásairól. Tárgyalja a populációs-genetikai szabályok érvényesülését a rasszalkításban, majd ennek perspektíváit. Az új szerkesztésű testmagasság-eloszlás ábrák mellett a Hp¹ gén-eloszlás térképét is közli a szerző. A földrajzi rasszkialakuláshoz Deniker típusfelosztását használja és magyarázza, majd Boyd földrajzi csoportjait (embercsoportjait) közli. E cikstetést által használt rassz-megoszlást is közli térképen, rámutatva hiányosságára is.

A második fejezet: az emberi rasszokat kialakító természeti erők. E fejezetben a szerző az emberformálódás dinamikáját tárgyalja; kozmikus, földrajzi, biológiai, orvosi földrajzi erőkkel magyarázza a differenciálódást. Az így kialakult „természetes” rasszok után az adaptációs típusokat érinti anélkül, hogy e téma nehézségeibe belebonyolódna. Szemléletesek a mikroevolúciót, az anthropogenezist, majd az indiánok differenciálódását bemutató ábrái.

A harmadik fejezet a rasszkialakulás dinamikusa. Ez a fejezet a „klasszikus” anthropológiára épül. Mega-macro- „házak” (otthonok) kialakulása, majd az emberi hierarchiák biológiai differenciálódása képezik e rész újszerűségét. A fejezetben előkerül a nép-népe­sség eltérő fogalma, a világ „népeinek” megoszlása, majd az ABO (Landsteiner) vércsoport-jellegek megoszlása. A fejezet bár recens népekkel foglalkozik, mégis jelentős a történeti vetülete. Mondanivalóját Tadzsikisztán népeivel szemlélteti. Kördiagrammal ábrázolja Ausztrália népeit, majd Észak-Európa, főleg Skandinávia lakosságát. A nagyobb népcsoportok ábrázolásával párhuzamosan mikrotagolódást is újszerűen mutatja be; ezt még számszerűen is dokumentálja.

A negyedik fejezet a korai (ősi) rassztagolódás és annak földrajzi dinamikusa. Polycentrizmus-monocentrizmus problémáját csakis a mai rasszok kialakulása szempontjából tárgyalja. Különválaszja a „nyugati”, „keleti” majd a másodlagos „keleti” és másodlagos „nyugati” rasszdifferenciálódást. E fejezet – bár szerényen megírt – mégis summázása a legújabb emberré válásoknak és rasszgenetikáknak. Diagrammisan választja szét az európai neandervölgyi csoportokat, majd a palaeolith nagy embermozgásairól ad dinamikai képet.

Az ötödik fejezet Ázsia és Amerika későbbi embermozgásai. Az emberiség mai kialakulásában a nyugati és keleti nagy és biztos csoportok mellett Ázsia és Amerika – még a mai napig is problematikus – embertörténetét, földrajzi okait nem akarta a szerző együtt, azonos biztonsággal tárgyalni. Megemlíti néhány amerikai rasszkialakulás-hipotézist.